

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חֶמְדָּה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

פרשת שבוע **שְׁלַח תַּשְׁעִי**

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

ארץ חמדה – דין תורה ומו"ר מרן הגר"ש ישראלי זצ"ל

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

היחס המיוחד בין ארץ ישראל – ארץ חמדה ועם ישראל, הוא הנושא הפותח את פרשתנו. חטא המרגלים שהלכו לתור את ארץ כנען ומאסו בארץ חמדה (תהילים ק"ו כד), ממשיך ללוות את עם ישראל לאורך כל ההיסטוריה.

חז"ל לימדונו כי מהפסוק בפרשתנו: "וַיִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּכְּפוּ הָעַם בְּלִילָהּ הַהוּא" (במדבר פרק י"ד א"י) נלמד כי: "אמר רבה אמר רבי יוחנן: אותה לילה ליל תשעה באב היה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: אתם בכיתם בכיה של חנם – ואני קובע לכם בכיה לדורות" (תענית דף כט ע"א, סנהדרין קד ע"ב).

רבי יעקב מליסא, בעל נתיבות המשפט על שו"ע חושן משפט, בפירושו על מגילת איכה, הסביר כך גם את שני הפסוקים הראשונים של המגילה. "איכה יִשְׁבֶּה בְּדָד הָעִיר רַבְתִּי עִם הַיְתָה כְּאַלְמָנָה רַבְתִּי בְּגוֹיִם שְׂרָתִי בְּמַדִּינֹת הַיְתָה לְמַס: ס כְּכֹ תִבְּהָ בְּלִילָהּ וְדָמְעָתָהּ עַל לְחִיָּה אֵין לָהּ מְנַחֵם מִכָּל אֲהָבֶיהָ כָּל רַעֲיָהּ בְּגָדוּ בָּהּ הָיוּ לָהּ לְאַיְבִים: ס"י. רוב הראשונים והפרשנים מסבירים כי הפסוק השני הוא תוצאה של הפסוק הראשון. לפירוש זה קשה, מדוע הפסוק השני מופרד על ידי שני סימני פרשיות סתומות? לכן, הסביר בעל הנתיבות כי הפסוק השני הוא הסיבה לפסוק הראשון והלילה בו בכו, הוא הלילה המופיע בפרשתנו, בעניין חטא המרגלים.

אחד הדברים בו נתיחדה ארץ ישראל הוא החיוב להקים בה בתי דין סמוכים. בית דין גדול בלשכת הגזית, בתי דין של עשרים ושלושה ובתי דין רגילים של שלושה דיינים בכל עיר. כמו שפירש הרמב"ם: "ודע שאלו המנויים כולם כלומר סנהדרי גדולה וקטנה ובית דין של שלושה וזולתם מן המנויים אמנם יהיו כולם בארץ ישראל בהכרח. ואין סמיכה אלא בארץ ישראל" (ספר המצוות מצות עשה קעו).

שלטון ישראלי בארץ ישראל הוא תנאי הכרחי לקיומה של מערכת משפט על פי התורה. לפני למעלה מאלפיים שנה, במקביל להתמוטטות ההדרגתית של השלטון היהודי בארץ ישראל, הלכה וקרסה גם מערכת המשפט היהודית. הרומאים אף הם הבינו, כי באמצעות הגזירה על הסמיכה, הם יבטיחו את אי חזרתה של העצמאות היהודית בארץ ישראל.

השבוע חל יום השנה העשרים ושנים, לפטירתו של מרן מו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל. אחד האתגרים שהציב בפנינו היה: כימיום המשפט העברי במדינת ישראל. הוא ראה בהקמת רשת בתי דין שתעסוק בדין המהותי על פי דין תורה, יהיו חלק בלתי נפרד מהחיים הציבוריים במדינת ישראל ושפסקיהם יהיו ניתנים לאכיפה על פי החוק ישראלי, נדבך חשוב ביותר בהליך התקומה הלאומי. תנאי הכרחי להצלחה בכך הוא קודיפיקציה מחודשת מבוססת שולחן ערוך, שתאפשר יישום המשפט העברי גם בחיים הכלכליים של מדינה מודרנית.

עם הקמת מדינת ישראל לפני כשבעים שנה, אימצה כנסת ישראל את החוק העותומני ואת החוק האנגלי כבסיס עליו תכונן מערכת המשפט של מדינת ישראל. עד היום, המשפט העברי עדיין לא הפך לאבן פינה במשפט הישראלי.

כחמש מאות שנה קודם לכן, נערכו שלושה מפעלי קודיפיקציה. מבחינת עם ישראל כתב מרן הבי"י, רבי יוסף קארו, בצפת את השולחן ערוך שיחד עם המפה התקבל כקוד המשפטי הלכתי המחייב את כלל האומה. כך החל תהליך של בנין הארץ ובנין התורה בארץ ישראל בעת החדשה. להבדיל, במקביל ולכאורה ללא קשר, ממש באותם שנים, הושלמו תהליכים מסוג זה בשתי אימפריות. אליזבת הראשונה מלכת אנגליה, השלימה את הקודיפיקציה של המשפט האנגלי והסולטן סולימן המפואר (בונה חומות ירושלים) השלים את הקודיפיקציה של המשפט העותומני (אלטשולר, חיי מרן יוסף קארו ע' 331-332 ובהערות השולים שם).

הבה נתפלל כי נזכה לראות את תזונו של מו"ר מרן הגר"ש ישראלי מתממש לנגד עינינו במהרה. המשפט העברי יהווה יותר ויותר בסיס לחוקי מדינת ישראל ויחליף בהדרגה את החוק העותומני ואת המשפט האנגלי. ככל שרשת בתי הדין 'ארץ חמדה- גזית' יקדשו שם שמים בפעולתם, הסיכוי לכך ילך ויגדל.

<p>לע"י רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"י ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד</p>	<p>לע"י מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד</p>	<p>לע"י הרב אשר וסרטיל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט</p>
<p>לע"י ר' אליהו כרמל ז"ל נלבי"ע ח' באייר תשע"ו</p>	<p>לע"י הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י' באייר תשע"א</p>	<p>לע"י הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע ט' בתשרי תשע"ו</p>	<p>לע"י מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י"ז בסיוון תשע"ד</p>

לע"י הנופלים במערכה על הגנת המולדת היי"ד

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה באנציקלופדיה התלמודית

מצות חלה

וְהָיָה בְּאֶכְלֹכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תְּרִימוּ תְרוּמָה לָהּ, וְרֵאשִׁית עֲרִסְתְּכֶם חֶלֶה תְּרִימוּ תְרוּמָה וּגּו'. (טו יט- כ)

כמה קמח צריך ללוש כדי להתחייב בחלה?

אם הניח הרבה מצות על השולחן בערב פסח או הרבה דברי מאפה למשלוח מנות בפורים, וכיסה אותם במפה, האם מצטרפים לשיעור חלה?

שיעורה. עיסה קטנה פטורה מן החלה, שנאמר כאן: מִלֶּחֶם הָאָרֶץ, ולא כל לחם, פרט לעיסה קטנה (ספרי זוטא פרשת שלח והובא בפירוש ר"י בן מלכי צדק חלה פ"ב מ"ז). ואיזו עיסה חייבת בחלה? כשיש בה כשיעור עיסת המדבר - שהיו לשים במדבר עומר לגולגולת (רש"י ערובין פג ב) - שנאמר כאן: וְרֵאשִׁית עֲרִסְתְּכֶם, כדי עיסותיכם. וכמה עיסותיכם? כדי עיסת המדבר והיא עשירית האיפה, שנאמר: וְהַעֲמַר עֲשָׂרִית הָאֵיפָה הוּא (שמות טז לו. ברייתא שם).

בשיעור חיוב חלה נחלקו תנאים (ע"י עדיות פ"א מ"ב), ופסקו הרמב"ם (בכורים פ"ו ה"ט"ו), הטור והשולחן ערוך (יורה דעה שכד א) כתנאים הסוברים ששיעור חלה חמשה רבעים של קב. וחמשת רבעים קמח הם כשיעור ארבעים ושלוש ביצים וחומש ביצה (רמב"ם שם; טו"ש שם). ובמדרש (במדבר רבה פ"ח) נתנו סימן לדבר: "חלה" בגימטריא ארבעים ושלוש.

דעת הצ"ח (פסחים קטז ב) והחתם סופר (שו"ת חלק אורח חיים ס"י קכז) שהביצים של דורותינו נתקטנו מכפי שהיו בימי התלמוד, ובכל מקום שצריך שיעור כביצה יש לשער בשתי ביצים שלנו. אלא שכתבו שבמקום שריבוי השיעור הוא קולא, אין לסמוך על זה. הילכך בחיוב חלה יש להפריש מעיסה שהיא בת מ"ג ביצים שלנו, אך לא יברכו על ההפרשה עד שיהא בה שיעור פ"ו ביצים שלנו. ויש סוברים שלא נתקטנו הביצים (ע"י תשב"ץ ח"ג ס"י לג). ויש שכתבו שאפילו אם נתקטנו הביצים, אין לנו אלא הביצים שבזמננו, שכך נאמרה ההלכה לשער בכל דור ודור לפי הביצים שבאותו זמן (ע"י חת"ס שם וחזון איש סוף הלכות שבת והגהות אמרי ברוך ליו"ד ס"י מד ע"פ הראב"ן ס"י רנו. וע"י צפנת פענח ה' שקלים פ"א ה"ג).

- בספר שיעורי תורה (ס"י ג) כתב שמנהג ירושלים להפריש חלה בברכה מקמח במשקל ק"ג אחד ושני שלישי, ולהפריש בלי ברכה ממשקל 1.615 ג', ושראוי להפריש ממשקל 1.230 ג'.

- ובשיעורין דאורייתא (בסוף הספר) כתב שהנהיגו גדולי הדור שער, שאין להפריש בברכה אלא מקמח במשקל שני ק"ג ורבע, וממשקל 1.200 ג' יש להפריש ללא ברכה.

צירוף. העושה עיסתו קבים, היינו פחות פחות מכשיעור חלה, ונגעו זה בזה, נחלקו תנאים בדבר:

- לתנא קמא פטורים מן החלה עד שישוכו (חלה פ"ב מ"ד), שידבקו זה בזה - בשעת האפיה (פירוש המשניות לרמב"ם שם וכסף משנה פ"ו ה"יז בדעתו) - דיבוק יפה (פירוש המשניות שם), באופן שאם בא להפרידם נתלש מזה לזה (ר"ש שם ע"פ תוספתא טהרות פ"א).

- רבי אליעזר אומר: אף הרודה מן התנור ונותן לסל הסל מצרפם לחלה (חלה שם). ואמר שמואל הלכה כרבי אליעזר (פסחים מח ב).

צירוף סל שמחייב בחלה לדעת רבי אליעזר, כתבו השאילתות (שאילתא עג) והרי"ף (פסחים מח ב) והרמב"ם (בכורים פ"ו ה"ט"ז) והרא"ש (פסחים פ"ג ס"ו ו)

שלמדוהו מהכתוב כאן: וְהָיָה בְּאֶכְלֹכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ וּגּו' חֶלֶה תְּרִימוּ תְרוּמָה - מלמד שהוא מפריש מן האפוי (רמב"ם שם), ש"מלחם הארץ" משמעו שפעמים שאין העיסה חייבת בחלה, ומתחייבת לאחר שנעשית לחם, על ידי צירוף סל (ר"ן שם. וכעין זה בשאילתות שם ובמהר"ם חלאוה שם).

כשמצרף בסל, כתבו ראשונים שצריך שיהא הכל תוך דופני הכלי, שלא תהא שום ככר למעלה משפת הכלי, מאחר שהדבר ספק אם אויר הכלי מצרף את מה שאינו בתוך דופני הכלי (ספר התרומות כלל פב; סמ"ג עשה קמא; שבלי הלקט ס"י ריב ותניא רבתי ס"י מה בשם רבנו אביגדור; טור ורמ"א בשו"ע שכה א, ועוד). אבל דעת הסמ"ג (שם) בשם הרי"ב ב"ר אברהם ותוספות רבנו פרץ (פסחים שם) בשם ר' יחיאל, שדווקא טבלא שאין לה לבזבז כלל, הדבר ספק אם מצרפת; אבל כשיש לה לבזבז, הרי זו מצרפת אף מה שבגודש הכלי.

כיסה את הככרות במפה, הרי זו מצרפתן כמו כלי (הגהות רבנו פרץ לסמ"ק ס"י רמו; ארחות חיים ה' חלה עמ' 208 בשם ר"י; תשב"ץ פ"ה; טור שכה; שו"ע שם א בשם יש מי שאומר). והוא שפורס את המפה מתחתיהן ומעליהן (אגודה פסחים פ"ג ס"י מה; מהרי"ל ה' פסח). ודווקא כשמכסה אותן באותה מפה שהן מונחות עליה; אבל אם הניחן על גבי מפה וכיסה אותן במפה אחרת, או שהניחן על גבי טבלא שאין לה לבזבז וכיסה אותן במלמעלה - אינן מצטרפות (פרי מגדים או"ח ס"י תנז משבצות זהב ס"ק א ע"פ לשון מהרי"ל שם). ובתוספות רבנו פרץ (פסחים שם) ובמחצית השקל (ס"י תנז ס"ק ג) כתבו שאם הניחן על השולחן וכיסה אותן במפה - מצטרפות.

מתפללים לרפואתם השלימה של:

הרב אביחי ניסן בן חיה אורנית מרים בת דליה
רועי משה אלחנן בן ג'ינה דב'ה יהושפט יחזקאל בן מילכה
בתוך שאר חולי עם ישראל

חלה. התרומה שמפרישים מן העיסה או מן הלחם.
הפרקים: א. קדושתה כתרומה; ב. התבואה; ג. מקום החיוב וזמנו; ד. הפטורים ממעשר וחיובים בחלה; ה. בהקדש ומעשר שני; ו. הבעלים; ז. בתרומה, טבל וחדש; ח. שעת החיוב; ט. בשותפות; י. העיסות החייבות; יא. הלישה והאפייה; יב. שיעורה; יג. בדעתו לחלק; יד. הצירוף והמצטרפים; טו. בתערובת חיוב ופטור; טז. בחלת חוץ לארץ

כרך טו טורים רו-שלט

ביצה. ביצת תרנגולת בתורת מדה בשעורי הלכה.

כרך ג עמודים קמג-קמה

Montevideo, Uruguay

מונטוידאו, אורוגוואי

תמוז תשנ"ד

בית-כנסת שיש בו חדרים מספר, המכוונים לכיוונים שונים

שאלה

בקהילה היהודית קיים בית כנסת גדול ובית כנסת קטן. בית הכנסת הגדול משמש גם כאולם להרצאות, טכסים ואירועים קהילתיים שונים. בית הכנסת הקטן פונה לכיוון צפון ובית הכנסת הגדול פונה לכיוון מזרח. בית-הכנסת הקטן נמצא ליד הגדול. בסביבה של בית הכנסת של הקהילה ישנם עוד שני בתי כנסת גדולים וותיקים, אחד פונה לכיוון מזרח ואחד פונה לכיוון צפון. בית הכנסת הגדול הפונה לכיוון מזרח איננו יכול לשנות את הכיוון הכללי שלו מסיבות של צורת המבנה. שאלותי הבאות הן:

א. האם ניתן להשאיר 2 בתי כנסת בתוך בנין אחד כאשר כל אחד פונה לכיוון אחר?

ב. האם מותר לשנות את בית הכנסת הקטן שיפנה גם לכיוון מזרח כמו הגדול?

ג. כיצד יש להתחשב בכך ששני בתי כנסת אחרים בעיר פונים לכיוונים שונים?

תשובה

הכיוון המדויק מאורוגוואי לירושלם הוא צפון-מזרח¹. הואיל וכך, גם מזרח וגם צפון הם אפוא בכיוון כללי לירושלם², ואין צריך לשנות את כיוונו של בית-כנסת הפונה לאחד הכיוונים האלה³. ולמרות ששני בתי-הכנסת פונים לכיוונים שונים, נראה שלפי מצבם⁴ לא צריך לחוש לא לאיסור לא לתגודדו⁵ ולא שיראה בעיני ההמון כצחוק⁶, ואינכם צריכים אפוא להעביר ארונות-הקודש ממקומם⁷. יש מקום לחנך את הקהילות לצדד את גופם לכיוון המדויק בשעת תפילת שמונה-עשרה למרות שאז לא יתפללו ממש כנגד ארון-הקודש⁸. אבל אם יראה מוזר לעשות כן, יש להם על מי לסמוך גם אם יתפללו לכיוון הארון ממש⁹.

¹ שהרי מאורוגוואי לירושלם עוברים בערך תשעים מעלות מזרח ושישים וחמש מעלות צפונה בכדור הארץ, ועל כן לכתחילה יש להתפלל לכיוון צפון-מזרח, כמובא ב"משנה ברורה" (סי' צד סק"א), וכעין זה גם ב"ערוך השלח" (שם סעיף ד וסעיף יד) בשם ה"לבוש" (ליתר דיוק, הכיוון המדויק הוא קצת יותר מזרחה מאשר צפונה, אבל ודאי שאין צריך לדייק ממש עד המעלה האחרונה).

² גם הכיוון צפון הוא באי-דיוק של פחות מששים מעלות.

³ דיש לסמוך על בעל "ערוך השלח" שלמרות שהוא מסכים, שלכתחילה עדיף לדייק בכיוון (כבהערה מס' 1), מכל מקום הוא טוען (סי' צד ס"ח) שאין צריך לכיוון ממש כנגד ירושלים, וכי די בכיוון הכללי.

⁴ דברך כלל שינוי כזה דורש הוצאות כספיות ומפחית את יופיו של בית-הכנסת. ועיין בשו"ת "משיב דבר" לנצי"ב (סי' י ד"ה אבל) הכותב שאם אנשים קנו מקומות בבית-כנסת, אז בכל מקרה אסור לגבאים לשנות את מבנה בית-הכנסת, אם בעלי המקומות מקפידים (בגלל התרחקות מארון-הקודש או מן הבימה וכדו').

⁵ עיין בשו"ת "האלף לך שלמה" (או"ח סי' מח) שנשאל אודות עיר שבה כל בתי-הכנסת היו פונים לכיוון מזרח, עד ששינו אנשי בית-כנסת אחד את מקום ארון-הקודש שלהם לצד דרום, "מחמת שיש בכותל דרום לעשות שם עוד מקומות, כי הוא רחב מכותל מזרח". בעל "האלף לך שלמה" השיב שחייבים להחזיר את ארון-הקודש למקומו בצד מזרח, ובין היתר הוא כותב "גם דיש שם כמה בתי-כנסת דהוי במזרח ואחד יהי בצד דרום, הוי בזה בכלל לאו דלא תתגודדו". אבל בפשטות לא תתגודדו אינו שייך לנדון דידן הואיל וכל בתי-הכנסת לכאורה בעצם מתפללים לאותו הכיוון של "לקראת ירושלים", והשינויים נובעים מקשיי דיוק.

⁶ בדרך כלל רוב רובם של המתפללים אינם שמים לב לשוני של כיווני בתי-הכנסת השונים, וגם מי ששם לב להבדל בזה, הרי קל להסביר לו שגם צפון וגם מזרח הם בערך הכיוון הנכון. ואם רב בית-הכנסת מרגיש צורך בכך, יסביר לקהל, למה אין סתירה בהתנהגותם של אנשי בתי-הכנסת השונים. בארונות-קודש המחוברים לכותל או לריצפה (כברור בתי-הכנסת) עדיף שלא להזיזם, גם אם אין טורח בדבר. שו"ת "רב פעלים" (ח"ב או"ח סי' כ) מעלה בזה שני איסורים אפשריים:

א. הוא טוען (עמ' טז, ד"ה עוד ראיתי) שיש כאן ספק איסור דאורייתא של הורדת מקום הארון מקדושתו המקורית לקדושה הרגילה של שאר בתי-הכנסת.

ב. הוא מדייק (עמ' יד, ד"ה וגדולה מואת) מן הירושלמי במסכת שבת (פ"ב הל' ג) שיש איסור כללי להזיז שום חלק מבית-הכנסת, אפילו על מנת לקובעו במקום אחר של אותו בית-הכנסת.

אמנם, הגר"מ פיינשטיין (בשו"ת "אגרות משה" או"ח סי' מז) דן אף הוא בטענות אלה (מבלי להתייחס לתשובה של ה"רב פעלים") והוא דוחה את שתינהן. הוא טוען שאין בהזזת ארון-הקודש משום הורדת המקום מקדושתו, כי הוא סובר שאין למקום ארון-הקודש שום קדושת יתר על שאר בית-הכנסת. ולגבי הדיוק מן הירושלמי הוא סבור ד"כיון שיש צורך בזה... או אפילו לנוי בעלמא, מסתבר שיש להתיר", עיי"ש. אבל מכל מקום נראה שבנדון דידן יש להחמיר בשו"ת "רב פעלים", מכיוון שאין הסיבות לשינוי כל כך ברורות.

בארונות-קודש שאינם מחוברים לבית-הכנסת סבור גם שו"ת "רב פעלים" (ח"ב או"ח סי' כ, עמ' טז, ד"ה ודע) שאין איסור בשינוי. אבל נראה שאין צריך להעבירם, אם העברה זאת תגרום לטרח גדולה או לאי-נוחיות בשעת התפילות וכדו'.

⁸ עיין ב"משנה ברורה" (סי' צד ס"ק ט) וב"כף החיים" (סי' צד ס"ק ח) שמצטטים מן ה"כנסת הגדולה" (סי' צד ד"ה לפי): "ומיהו אפילו קבעו ההיכל בכותל אחר, צריך להתפלל להחזיר פניו למזרח". ב"משנה ברורה" (סי' ט וסי' י) מוכח שהבין בכוונת ה"כנסת הגדולה", שיש להפוך את כל הגוף לכיוון הנכון, וכן הבין בה"אליהו רבה" (שם ס"ק ב), וכן הורה הגר"ש אויערבאך הלכה למעשה.

⁹ א. הנצי"ב (בשו"ת "משיב דבר" ח"א סי' י) מסביר שבמצב כזה נוהגים להתפלל לכיוון ארון-הקודש, למרות שלכאורה אין זה כדין, מפני "שההמון מורגלים להתפלל לצד ההיכל, ואינם יודעים לכיון את הרוחות ולחשוב כי שאני ביהכ"נ זה משארי בתי כנסיות...". הגר"א העניקן (בספרו "עדות לישראל" המודפס ב"כתבי הגר"א העניקן", כך ראשון עמ' 160) הבין מזה שתמיד יש להתפלל כנגד ארון-הקודש, גם אם אינו בכיוון הנכון.

ב. מכל מקום, לכתחילה עדיף ליחידים המבנים לעקם את פניהם (בלבד לכיוון המדויק, עיין ב"משנה ברורה" סי' צד ס"ק י. אבל אם יש חשש שאחרים יצחקו על זה, נראה דשוב יש לסמוך על הגר"א העניקן (בהערה הקודמת) גם ליחידים, במיוחד שהסטייה מן הכיוון היא קטנה. ועל כל פנים, למי שמתפלל ביחידות, ודאי עדיף שיהדר להתפלל לצפון-מזרח.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי